

UN PREDECESSOR DE POMPEU FABRA

I

L'homenatge a la memòria de Pompeu Fabra en l'escaiença del centenari del seu naixement em mou a retreure un aspecte ignorat o poc conegut d'una persona que exercí també un mestratge en qüestions de llengua catalana i que en aquest aspecte jutjo que pot ésser considerada com a predecessor del gramàtic barceloní. El mateix Fabra, en el pròleg que redactà per al *Diccionari Aguiló*, l'anomena «mestre». No cal dir que el personatge al qual em refereixo és Marià Aguiló i Fuster. Vaig poder observar personalment com en la preparació del diccionari propi, Fabra prestava una especial i repetida atenció a les cèdules d'Aguiló, atenció comparable només, una temporada, a la que li mereixien les extremitats de les obres de Verdaguer. És ben de creure que el vot de Fabra fou decisiu en l'acord de la Secció Filològica de publicar aquell *Diccionari* com més aviat millor.

II

El 4 de gener de 1844 desembarcava al port de Barcelona un minyó mallorquí de divuit anys. En una carta en castellà que el dia 5 escriu al seu pare,¹ a més a més de la rebuda i l'acolliment cordials per part de l'«amable» Rubió i Ors, dels encaparraments causats per matrícules i exàmens, i d'altres preocupacions familiars, li dóna compte de l'encís barceloní. Aquesta primera atracció de Barcelona el farà un propagandista de la ciutat, de les seves manifestacions collectives i, amb el temps, de la seva llengua. Aquest jovencell signava la lletra *Mariano Aguiló*.

Ben aviat, a més del tracte amb familiars propis i de la freqüentació de la família Rubió, va fent bones coneixences i amistats entre persones de re-

1. J. M. CASAS I HOMS, *El mestratge de M. Aguiló*, *BRABLB*, XXXII (1967-68), 143.

presentació intel·lectual, principalment amb Pau Piferrer, Bibliotecari segon de la Biblioteca Provincial barcelonina, que es convertí en un protector seu. Al cap de sis mesos que Aguiló assistia a la Biblioteca, Piferrer influí per tal que, durant una malaltia, el suplís, bé que — es comprèn — gratuïtament, en el seu càrrec. Més tard, el 1848, en obtenir la Càtedra de Retòrica i Poètica de la Universitat, quan Aguiló era a les acaballes tot just de la carrera, l'induí a sol·licitar la plaça, i fins amicalment li corregí la sol·licitud.

Molt íntima també, des dels primers temps, fou l'amistat amb Xavier Llorens i Barba, el qual, passat un any només de l'estada a Barcelona del «querido isleño» — així anomenava sovint Aguiló —, amb data 10 d'agost de 1845 li escríu:

«No habiendo podido despedirme de vos, y no por culpa mía, quedó por acordarse el día de nuestra visita a Montserrat. Como mis deseos de visitar la Montaña con quien lo haga con entusiasmo han crecido, ansioso de sentarme en esos picos que he visto ya confusamente envueltos en negras nubes, ya levantándose sobre el monasterio limpios y aéreos cual las agujas de un altar gótico, os recuerdo el propósito de beber juntos las aguas puras del Montserrat y de recordar juntos sus grandezas antiguas y sus tradiciones... Espero que provistos de los apuntes que hubiereis sacado os pondréis en marcha un día de éstos...».

Llorens no es decidia a escriure en català, que, referint-se a la parla d'Aguiló, titllava d'«enmarañada jerga mallorquina», així com anomenava cabòria l'afecció que li demostrava el seu amic. Pot considerar-se com una victòria que fos escrita en català mitja carta, enviada des de Vilafranca, datada, amb el característic humor de Llorens, «a 20 plujós [febrer] 1856».²

Aguiló, treballant a la Biblioteca de la Riera de Sant Joan com a lector o com a sots-bibliotecari meritori o temporer, descobreix el valor literari del català, que, segons l'estat d'ànim en què en parlarà durant la seva vida, serà *la nostra estimada llengua, la nostra desgraciada llengua, la llengua materna...* L'any 1867, des de la presidència dels Jocs Florals, en un discurs que és tot un entenedriment, dirà coses com aquestes:

«Éxa pobrissona donzella [la de la cançó popular *A la voreta del mar*] endolada, no la conexeu? no l'endevineu sisquera? Qui ha de serne sino una imatge, un símbol de la nostra malaventurada llengua materna, de la filla major de la llatina? ...»

Nou anys després del desembarcament a Barcelona, absort en la seva dèria, es queixa de la feina amoïnadora que li donen els lectors en demanar-li llibres; diríeu que li trenquen les oracions en fer-li complir l'obligació.

2. AHC, Papers Aguiló, c. 1.

Per remuneració de la tasca que feia a la Biblioteca de Sant Joan havia obtingut una temporada una *pensió*; però fou suprimida, i Aguiló consultà amb Llorens, que era a Madrid, les seves perspectives econòmiques. Aquest li féu saber que si es decidia a anar a la capital d'Espanya sempre trobaria un «corto sueldo», però si Barcelona l'atreia més, que sollicités la concessió de la «pensión». D'aquesta decisió podia dependre molt de bé i molt de mal per a la llengua... Mentre l'establiment a Barcelona s'assegurava, acceptà un allunyament temporal, que, ben mirat, no representava un allunyament absolut ni de bon tros, per tal com mai no renuncià a la tornada a la seva biblioteca, al centre primari de les seves activitats espirituals, al punt on convergien les correspondències i on s'efectuaven els contactes amb els lletraferts de la terra que ell apadrinava i amb els filòlegs del món enter.

Així, doncs, des del 20 d'abril de 1858 al començament de 1861, Aguiló exercia ocasionalment a la Biblioteca de la Universitat de València. Però allí també li arribaven les consultes o les epístoles dels estudiosos que esperaven de trobar-lo a Barcelona per tal que els guiés en la investigació, els aclarís dubtes o els indiqués bibliografia. Tenim preparat per a la publicació un epistolari on és reflectida la seva actuació magistral des de l'any 1852. Quasi totes les cartes són escrites per personatges que han esdevingut cèlebres en el camp de la filologia o de la literatura. En una d'elles — per citar un exemple — l'illustre Paul Meyer, en proposar-se amb Gaston Paris la publicació de la revista «Romania», demana la col·laboració de Marià Aguiló en el mateix to en què la sol·licita de Manuel Milà i Fontanals. No fa distinció d'autoritat.

III

És prou divulgada la tasca ingent portada a ben bon terme per Aguiló, o la que deixà preparada i el seu fill Àngel pogué acabar en bona part, materialitzada en una munió de volums, fullets o impresos volanders. Els que depenien de la seva direcció foren executats amb una dignitat i una perfecció tècnica i artística del tot admirables.

A més a més de l'obra impresa, hom coneixia l'existència de dues grans col·leccions d'originals preparats: la de materials lexicogràfics i la de cançons populars. Ambdues extensíssimes, però que, per llur caràcter, l'autor, mentre visqués, no podia considerar definitivament acomplides. Eren susceptibles d'increment en moltíssimes ocasions.

Les cançons, amb infinitat de variants, omplien més de vint carpetes atapeïdes. Nosaltres tinguérem el goig, per encàrrec de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, de traslladar mecanogràficament a cèdules consistents i manejables els milers de paperetes de totes formes i qualitats on havien estat

recollides les poesies personalment o pels seus col·laboradors. Entre aquests destacava Verdager. El Cançoner, com és sabut, no arribà a imprimir-se.

Una forma semblant oferia el material lèxic, més difícil encara de manejar i de preparar per a una publicació, però tingué la sort que una de les primeres decisions que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans adoptà, poc temps després de la seva fundació, fou d'emprendre'n la publicació. De les dificultats que calgué vèncer per tal de disposar els vuit volums que constitueixen el *Diccionari Aguiló*, en dona idea el ja esmentat pròleg de Pompeu Fabra que encapçala el tom primer. El fet que tinguéssim la sort d'entrar a formar part, bé que ja iniciada la publicació, del personal que, sota les ordres de Manuel de Montoliu, estava dedicat a fer i a comprovar les citacions, ens familiaritzà amb els mètodes i la lletra del gran recercador. Això ens ha causat repetides alegries, perquè n'hem trobat moltes vegades el rastre dins l'ambient de les nostres investigacions. Una de les troballes dona motiu a la present comunicació.

L'Institut d'Estudis Catalans, en adquirir la biblioteca d'Aguiló i els seus materials lexicogràfics, no pogué o no tingué ocasió de fer-se amb tots els manuscrits i arplegues que ell havia deixat. Posteriorment, el senyor Agustí Duran i Sanpere pogué adquirir-ne del fill una bona quantitat, que incorporà als fons de l'Arxiu Històric de la Ciutat. Entre aquestes adquisicions figuren unes paperetes o apuntacions referents a la gramàtica. És aquest l'aspecte de l'Aguiló recercador que avui volem fer ressortir, puix que és desconegut, que sapiguem.

Temem fonamentadament que no sigui força incompleta l'arplega conservada, però basta per a donar idea del pla que s'hauria proposat de seguir quan aconseguís lleure per a desenrotllar els temes gramaticals. Semblantment com el del Diccionari i del Cançoner, el material consisteix en retalls multiformes, colleccionats per temes, dins unes camises o cobertes fetes amb les portades de color amb què exornaven els fascicles les publicacions periòdiques científiques de l'època.

Hi trobem agrupaments de citacions per a l'estudi dels accents, del plural dels noms, dels gèneres, dels augmentatius i diminutius, de la conjugació verbal, de la sintaxi, principalment de la concordança. Seguint el seu costum, no formula regles, bé que fa constar la validesa de les paperetes per a llur possible formulació.

IV

La part més extensa d'aquests materials correspon al que ell en diu estudi de les lletres, on retreu llur ús, una per una, amb la recopilació de nombrosos exemples. Manquen les lletres *a*, *b*, *c* i *d*. Aquest estudi li dona

peu per a fer disquisicions etimològiques, ortogràfiques, etc., sovint molt curioses i encertades, cas notable en un home filològicament autodidacte, bé que coneixedor de les obres fonamentals franceses, que recomana als estudiosos. Alguns anys abans de morir pot escriure:

«Tenc fe que la Filologia arribarà, si ja no hi ha arribat, a una pila de *seguritats* algebraiques y sense rèplica.»³

Cal tenir en compte que, a mitjan segle passat, la màxima preocupació gramatical la provocava l'ortografia, sobretot en ésser reinstaurats els Jocs Florals. A fi d'uniformar l'ortografia dels Jocs i «d'auxiliar les persones que escriuen»,

«los Srs. Mantenedors del Consistori dels Jochs Florals de mil y vuit cents sexanta dos anomenaren a dos de ells que foren D. Mariano Aguiló y Fuster y D. Miquel Anton Martí, pera que ab altres cinch homens de lletres als qui pregar volgueren pera formar part de una comissió que, per resigna de dos de eils, quedaren a sols tres, que foren D. Manuel Milà y Fontanals, D. Joaquim Rubió y Ors, y D. Antoni de Bofarull, a fi de que atenen la gran necessitat que se n sentia y prohibint al comú y universal desitj dels cultivadors del nostre matern llenguatge, volguessen fer un projecte de Ortografia catalana. Exa comissió presenta un projecte debut a sa majoria, y altre quasi del tot semblant en lo fondo, encara que un poc modificat en la redacció, debut a altre dels anomenats senyors que la componian. De abdós se n'ha format lo ensatj que ara per acort del Consistori dels Senyors Mantenedors de aquest any se publica».

El títol exacte és *Ensaig de ortografia catalana estampat per manament del Consistori dels Jochs florals en lo present any de gracia 1863*, imprès a Barcelona, a la impremta Manero.

Trigà temps, anyades, a veure's superada aquesta preocupació ortogràfica, o equilibrada per la de la gramàtica normativa. Aguiló, que en el fragment transcrit veiem al primer lloc d'autoritat, les opinions del qual inquiria Milà (que li enviava proves i n'acceptava les correccions), no es decidí a fer públic un sistema personal que prengué lloc «en la brega ortogràfica catalanesca», com deia Antoni de Bofarull. El *Projecte* de Milà fou publicat per J. Roig i Roqué el 1915. Aguiló, pacificador i susceptible, no podia acudir a la lluita amb la vivor amb què la plantejava Bofarull, per exemple, en *Quatre mots sobre ortografia catalana*,⁴ i fins i tot cuitava, si sabia que algú ho intentava, a fer-l'en desistir; li desplaïa la publicitat sorollosa.

En la batalla entre els defensors dels plurals en *-as* o en *-es* calia decidir-se per un bàndol o altre, i s'adherí al de les *-es*, autoritzat per una tradició docu-

3. *Epistolari M. Aguiló*, AST, any 1964, epist. 253.

4. «La Renaixença», 1874.

mental, sense fer escarafalls, no imitant els partidaris de les *-as*, en capítols dels quals es constituïa Antoni de Bofarull. Referint-s'hi, Aguiló escrivia:

«Pels qui'l conexen no val la pena de respondreli. Los plurals en *e* fan sa via y si no la fan, la faran».

«El rencor entre les *aa* y les *ee* creix y es possible que rebent en la pròxima reunió d'adjunts per anomenar mantenedors.»

«Els AA representats per Briz y Barallat se han apoderat dels Jochs de aquest any».⁵

Quan, parlant de Balari i Jovany, fa saber que també li consultà un Projecte d'ortografia, diu en un cert to irònic, concedint el mèrit científic d'aquell, que sap molt d'alemany, «però no molt encara de català».⁶ Ell, tot i haver-ne tingut sovintejada ocasió, no ha aspirat a dirigir cap tendència, i menys amb orientacions absolutistes; ell mateix no ha tingut a claudicació d'acceptar modificacions, no ha aplicat en els seus escrits un rigor inexorable; però ha recomanat la subjecció a la norma majoritària, dictada per una discreció autoritzada. És singular, doncs, que s'exciti una miqueta precisament quan tracta d'exposar el criteri personal — tan d'acord amb les tendències modernes — sobre l'ortografia i els ortografistes rabiosos.

Exposa així aquest criteri en uns papers originals:

«*Ortografia*. Cada autor y cada mestret soi tenir la ortografia, y la seua caparrudesa y singularitat.

Els escriptors inferiors solen ésser eis qui hi donen més importància. Els poetes qui feren el Cancionero de Africa, no ni va haver mes de dos que enviassen les composicions ab la Ortografia de la Academia, y molts eren acadèmichs. Y no te res de estrany si la Acad.^a era inconsequent ab ella matexa en el dicitu (?).

Me sap molt greu quem tenguen per cap de bandolina en exa materia, per axo no he volgut respondre a en Bof[aru]ll.

Si a mes de canviar casi en cada escriptor cada generació se pot dir que canvia y tota persona practica coneix per l'ortografia l'epoca en que s'es com post el llibre. ¿Val la pena de pendre lortografia tan a la valentona ara que hi ha tolerancia relligiosa y llibertat? = En quantes ortografies se haura publicat ja el Quijote o les poesies de Fray Luis?

Els botiguers que solen posar mes empenho ab l'envoitori de la mercancia no son els que tenen mes seguretat de sa bondat; les fruytes que s veuen emboicades ab paper de seda casi sempre son avariades. (Tench molta por que la ortografia la vulgan fer servir com una cubertora consemblant per lo avariad del idioma).

Ortografia catalana butiflera. Los que protestan con más energía contra Felipe V son los que siguen la corrupción ortográfica que se introdujo en su tiempo.

5. *Epist.*, 68, 75, 76.

6. *Epist.*, 159.

Vid. goigs o cobles de S. Llop Barña. 1684 y en las siguientes reproducciones de los dispartes ortográficos introducidos. Sen pot dir ortografia *butiflera*.

Vid. otros muchos goigs p^a probarlo y poner de manifiesto.»⁷

Per a Marià Aguiló, doncs, l'ortografia no constitueix la preocupació màxima. Voldria, és clar, que fos unificada, autoritzadament unificada, pacíficament unificada, amb renunciació de personals tendències quan puguessin amb la majoritària. Ell donava exemple sempre que era recomanable. Tenim a la vista l'original «dispuesto para la impresión» del discurs presidencial per als Jocs Florals de 1867. Abans de portar-lo a les caixes el repassa i corregeix conscienciosament, com era consuetud en ell, això que en la preparació de les acostumades cèdules ja havia modificat repetidament mots i construccions. Escollirem unes quantes d'aquestes correccions. Havia escrit *llevors, chor, galatjava, companys* i corregeix: *llavors, cor, enionava, amichs*. Havia escrit «la llengua del nostre cor més amanyagada en serà de llurs veritables aymadors y més sobiranes ofrenes de son enginy se afanyaran a presentarli», y corregeix «sos veritables aymadors» i «llur enginy se afanyaran a presentarli».

En fer l'estudi de les lletres de l'alfabet, millor dit, dels sons representats per elles, examina llur persistència, fa notar llur mutació, desaparició, etc., segons la pronúncia de les comarques, el segle del document on figura la paraula, etc.; reconeix que la varietat originària és «cosa importantíssima pera l'estudi dels subdialectes mallorquins, croses de l'etnografia balear»,⁸ però sense sortir del domini documental. Observacions d'aquest to, que pogueren formar la base de discussions o colloquis en cercles acadèmics, traspuen en la seva correspondència. Apunta possibilitats, però no pontifica. Diu, per exemple: «del *amb* vulgar mallorquí no n podriem suprimir en la major part dels casos la *m?*».⁹

V

Tocant a l'ordenació de la llengua, la gramàtica com a tal fou la màxima preocupació d'Aguiló. Un poeta — ell ho era —, un lexicògraf, un editor, hauria pogut interessar-se així mateix en temes retòrics; però no ho fa teòricament. Confessa que «midar octosilabos ab els dits és l'única lliçó de retòrica que he rebut en aquest món». Procura d'anar reunint els carreus que un dia podran constituir l'edifici gramatical. Però s'adona de les dificultats que suposa l'intent de bastir-lo, i com que és un home ficat en tantes d'empreses

7. AHC, Papers Aguiló, c. 2.

8. *Epist.*, 39.

9. *Epist.*, 22.

literàries que no admeten distracció, cerca qui pugui dedicar-s'hi exciusivament. Estava al corrent dels treballs gramaticals sistemàtics de Bofarull i de les pressions que exercia sobre l'Acadèmia de Bones Lletres a fi que li fossin admesos, patrocinats i publicats; coneixia també els intents de Pau Estorch i Siqués, amb el qual mantenia correspondència; coneixia altres bons i regulars propòsits; però cap no el satisfieia. Ni solament la reconeguda solvència científica dels treballs de Balari i Jovany. Cercava una persona que es dediqués, si no exciusivament, primàriament a la tasca, que el pogués suplir en la necessària empresa de normalitzar la llengua seguint les orientacions científiques.

Endevina el futur gramàtic en la persona del seu amic Tomàs Forteza, mallorquí com ell i com ell lletraferit. Es constitueix en el seu mentor, l'estimula a acabar la carrera, l'adoctrina sobre la transcripció dels textos medievals seguint les normes dels filòlegs, el convida a Barcelona, li ofereix de pagar-li una mesada que el compensi de les lliçons (de llatí) que sense títol donava a Mallorca i que podrà perdre. El motiu de tanta dedicació només l'expliquen les ganes que té de fer-li avançar la tasca encarregada de la gramàtica.

Dins l'*Epistolari* que resseguim són ben repetides les al·lusions i els encoratjaments. En retraurem alguns. Li recomana que ensenyi a Morel-Fatio el treball gramàtic i li consulti els dubtes que se li acudiran.¹⁰ L'estimula amb la perspectiva d'un premi:

«No't refredis tu en la gramàtica, y estiga com estiga enviala»;¹¹

«envia lo que tenses de la gramàtica»;¹²

«la gramàtica te donarà anys de vida»;¹³

«Que fa la teua gramàtica? No la descuidis»;¹⁴

«La gramàtica es una altra de les corones del meu catalanisme»;¹⁵

«Pens sovint en la teua gramàtica... de llengua materna y desitg que la publiques aviat perquè jo la puga veure»;¹⁶

«No he vist encara la gramàtica del P. Nonell. Acaba la teua, que fou premiada molt abans»;¹⁷

«Acaba aviat ta gramàtica. Aquest any [1896] veig que se'n han presentat varies en els Jochs Florals. Pensava que em parlaries dels treballs del P. Nonell, y tens un silenci ab mi que m'ha preocupat moltes vegades. Aquest treball te pot distreure dels enuigs que te amohinen massa. Feste superior per la teua religió y la teua filosofia».¹⁸

10. *Epist.*, 157.

11. *Epist.*, 162.

12. *Epist.*, 163.

13. *Epist.*, 165.

14. *Epist.*, 245.

15. *Epist.*, 247.

16. *Epist.*, 248.

17. *Epist.*, 261.

18. *Epist.*, 263.

Per ajudar-lo està disposat a cedir-li les laborioses arplegues pròpies, tot i reconèixer que les conserva en un estat poc presentable, perquè no ha tingut lleure de dedicar-se a l'ordenació:

«De les meues notes empíriques per fundar la gramàtica ne treuries qualque cosa, però són inenviables axí com les tench»;¹⁹

«A les Costums de Tortosa hi vatx trobar dos articles El mariner y El leny. En general l'article es lo. Com les observacions gramaticals les tench separades del diccionari y es un *totum revolutum*, no he tengut temps de veureu».²⁰

Aquest *totum revolutum* tenia idèntiques característiques que els altres reculls de l'Aguiló, sobretot visibles en el que havia d'ésser base del diccionari: fragments de paper de diferents classe, forma i dimensió, alguns tan diminuts que amb prou feines acollien les dues ratlles de la citació. Una de les maneres de treballar en la recerca que Aguiló tenia, era d'anar copiant sobre una mateixa plana de paper els fragments de lectura que li interessaven, un sota l'altre, separats en tot cas per una ratlla de tinta. En arribar a casa, retallava les citacions amb les tisores i repartia els paperets per temes dintre les carpetes ocasionals. En aquesta tasca se solia fer ajudar; a ell la pruija de l'acreixement del fons era allò que el movia:

«Les engrunes [de temps] les aprofit pel vocabulari, y vaig afegint mots y testimonis en aquest pou sense fondo»;²¹

«En Plàcit ha començat l'afegitó anual de papeletes del diccionari, y creix com una carabassera, molt mes de lo que esperava, y no esperava poch».²²

A vegades sembla que el devia atacar el descoratjament:

«La rèmora més grossa que he trobat o la distracció, ha estat la tasca de voler inventariar la llengua catalana, tant l'escrita com la popular, tasca ben superior a les meves forces, y a pesar dels milers de papeletes fetes, me sembla que es voler buydar un gran estanch o llach ab lo procediment infantil ab que fent un canonet ab una trinxa de paper xuclàvem la gota de tinta que 'ns havia cayguda en el cartipàs».²³

19. *Epist.*, 156.

20. *Epist.*, 158.

21. *Epist.*, 235.

22. *Epist.*, 18.

23. AHC, Papers Aguiló, c. 2.

VI

Encara que l'arreplega de paperetes sobre temes gramaticals només na estat conservada fragmentàriament, tot fa sospitar que, especialment després de l'encàrrec fet a Tomàs Forteza, no hi havia dedicat una atenció molt intensa. Ja hem exposat més amunt els capítols en què tenia agrupades les cèdules que ara podem estudiar, part evident de la feina que anava portant a terme. Per tal de donar-ne una idea només aproximada, retraurem solament les dues carpetes més breus, les que contenen citacions referents als gèneres i a la sintaxi.

Quant als gèneres, es redueixen a observacions sobre la formació i significació dels adjectius i dels noms femenins. Totes les paperetes, si no es fa constar cap altre encapçalament, van encapçalades amb el mot *Femeninos* (les més antigues), o *Femenins* (les més modernes).

«Si fem de *porug poruga*, per què no hem de fer de *mitx mitja*? Acàs hauriem d'escriure *bord* perquè fem *borda*? *enamorad* perquè tenim *enamorada*?

Hi ha casos en que es precis mudar més lletres v. g. de *roig* pronuncia *rotx*, el femení *roja* = de *mitx*, *mija* o *mitja*, etc. Vid. estudio de la *g* y de la *j*.

Se hacian (femeninos) por escrito y los hace el vulgo todavía en Cataluña y Mallorca, de los apellidos; así Na Montpalaua, Na Solera = Na Monserrada (nom). No es regla general, puix pareix que hi ha llinatges que pareix que s'hi resistexen a tenir femení. Vid.? Na Ferrera (de Ferrer).

Nombres propios de mujer. Mallorca. He conocido una señora que tenía una hermana llamada Isabel y varias primas con igual nombre, y para dar a conocer de que *Bet* hablaba, Na *Bet Laua* (o sea Na *Bet* d'en *I,au* o *Nicolau*). Esta forma era usual en el siglo 15.

Unas mismas voces se conocen en una comarca solo el masculino y en otras solo el femenino, v. g.: *prat* = *prada* — *corp* = *corva* (Vid. J. Verdaguer, *Nit de sanch*) — *milà* = *milana* *Maliorca* — *clot* = *clota*, aunque no creo que sea igual.

No tots [els femenins] acaban en *a*, y es un barbarisme (?) escriure *mare* per *mar* — *torra* per *torre* — *jova* (*la*) per *la jove* Vid. los pocos que se encuentran en este caso, sin duda porque así se encuentran en el latín. Vid.

a per e. Mallorca 1283 *torra* per *torre* — *nobla* en los femenins, v. g. «*nobla recordació*» &». ²⁴

Una secció especial dedica als «Femenins que augmenten la grandor y capacitat del masculí», tema que posteriorment ha tornat a preocupar els filòlegs.

El femení parex en varies coses que s'ha fet per indicar major capacitat, & v. g. de *sach* - *saca* *cistell* - *cistella* *paner* - *panera* *cabaç* - *cabaça* *gavinet* - *gavineteta* *senall* - *senalla* *gibrell* - *gibrella*. Esta parece al revés.

24. AHC, Papers Aguiló, c. 2.

Axí son moltíssimes les paraules que sembla que no deurien tenir més que un gènere y ne tenen dos. En canvi, son poch usats los que hi ha per certs animals, v. g.: diuen més *aucell* que *aucella*, *anyell* que *anyella*, & &.

Femenins qui augmenten. *Bassa* es més gran que *bassal*, *cistella* *cistell*, *anella* *anell*.

faldar y *faldara* Salàs Provincia de Lleyda, la *faldara* es molt mes grossa, com: *balcó* - *balcona*; *porró* - *porrona*; *sach* - *saca*; *paner* - *panera*?; *Madó* - *Madona*?

En la conversa ordinaria de Mallorca y Catalunya *l'anyella* es mes grossa que *l'anyell*; la *cabrida* que'l cabrit; la *porcella* que'l porcell; la *vadella* que'l vadell. Vid?». ²⁵

VII

Molt reduïda és la collecció de materials dedicats estrictament a la sintaxi. Hem dit abans que en altres capítols, sobretot en els «estudis» de les lletres, s'hi troben referències incidentals. Sintàcticament, pren notes per a la determinació de les concordances i de la construcció de la frase. Quant a les primeres, s'exemplifiquen la concordança d'adjectiu amb substantiu o semblants, de predicat amb subjecte o complement, de verb amb subjecte col·lectiu. Es deixa entendre que Aguiló no jutjava necessari d'exposar les formes normals, que dóna per sabudes; el mateix cal dir referent a la construcció de la frase: establert l'ordre lògic, que no és necessari d'exemplificar, pren nota tan sols de les ocasions en què és alterat. Els exemples són fornits només per escrits en prosa, on les llicències són menys violentes o coaccionades que dins els treballs poètics. Més tard segueix la comparació amb la construcció castellana, que no és presa com a autoritat, sinó com a punt de referència.

Veus-en ací les citacions:

«Concordancia sig. 15. E la companya sua *staven* molt admirats tot hom se mes en punt com millor pogueren. Tirant p. 114. Cascun estat eren ben servits, &. Tirant p. 127.

Yo he vista en tu molta bondat e gentilea, diu Tirant a Ricart. Tirant p. 374.

Feyen femení el llinatge, v. g. Magdalena Ballestera, sig. 15. Junqueres n'està ple de casos.

El adjectivo antes que el sustantivo, v. g. una *xiqueta cigala*, por una cigala *xiqueta*, sig. 15 y 17.

Molt les cassan a les iglesies los llamps. Mallorca, oïdo a Toni de Mallorca.

Se trasposa molt sovint lo verb, v. g. lo sompni que fet *havia*, Tirant pag. 27. Tot lo que vist *havia*, id. id.

25. AHC, *ibid.*

Inventari de Cervera de 1789. S'hi troba tot sovint alterat l'orde actual en la col·locació de les paraules, v. g. Una conca petita d'aram vella. — Una cassola rodona d'aram usada. — Un perol per fer confitura, de aram usat.

Sens necessitat que *no havia* sig. 14, sin tener necesidad.

Comencí de pensar *que men tornàs* al monestir (de volverme) sig. 15 *que* «se les donarà lo dia pendran lo vel» se las dará el día que tomarán el velo. Explicar porque suprimían ese *que*. Ordins. de Notra. Sra. Esperança, B. 1622, p. 8. «Treballam saber la veritat», nos esforzamos *para* saber... Docum. Arch. t. 22, p. 93. Amenudo suprimen *para* como en muchos casos se suprime *que*. Restos de latinismo.

Es singular que muchas afirmaciones son negaciones y viceversa, que no recuerdo haber visto en castellano y que abundan tanto en catalan del sig. 14 y 15. Vide.

nos podia sofrir de la companya de son fill = no podía estar sin la compañía etc., la anhelaba etc.

Hay muchas frases que tienen una significación diversa y contraria de lo que gramaticalmente parece.

Haver (syntaxis) «La vida dels bons ma (m'ha) sempre delitat», 1489, Dic. Ven. Que tu sies tornat en la tua antiga dignitat nos poria dir quant goig ne hagut. 1489, Dic. Ven.»²⁶

No podem dir que es deixi emportar per l'amateurisme en l'exposició de les qüestions gramaticals que no esmenta determinadament en un capítol. Entorn de les seves paraules brolla l'adoctrinament dels especialistes. Així, en fer referència epistolar a l'etimologia, escriu a Tomàs Forteza:

«La descomposició llatina que fas d'alguns mots me ve molt be, a pesar de certa desconfiança ab que s'precis pendre les etimologies que a primera vista se presenten més obvies».²⁷

Tot al llarg de la seva vida trobem penyores constants de la seva afecció a la llengua. Ja amb lletra i forma que revelen in~~x~~periència i entusiasme de neòfit, escriu:

«Encara he arribat a temps de perlà en Mallorquí [tatxat a l'original] llengua lla mosina y la parl en mes gust y honra perque 'l mon la despresia.»

«Empegait estig d'oferirte una flor que l vent ha de mostià, mes si pogués axica un monument que desafias els sigles, seria en ma llengua patria.»

«Vos diré no lo que es la Nina que estim, sino com la vetx per entre la bona de amor que m tapa 'ls uis.»²⁸

26. AHC, *ibid.*

27. *Epist.*, 61.

28. AHC, Papers Aguiló, c. 2.

Aquest pensament el trobem en una estrofa dels *Fochs Follets*:

«L'amor a la nostra parla
m'ha estat una bena als ulls;
malavejant deslliurar-la
com nau que 's pert entre esculls.»²⁹

Ja se sap que en aquest llibre hi ha la poetització dels moments vitals d'Aguiló, psicològics i culturals, que havia intentat de realitzar ja des dels temps de la primera joventut. La mort de Piferrer i la feina de la Biblioteca el destorbaren

«de somniar talment lo que en ma inesperiència creguí lo plan o lo nus d'un poema per cantar en llengua materna la Mallorca antiga».

Aquest somni no solament no s'esvaní, sinó que s'intensificà amb el tracte constant, atractívol, amb els monuments de l'antigor. Com Pompeu Fabra, hi troba la base, els fonaments de la coneixença i la direcció de la llengua, bé que no la forma, la manifestació actual recomanable sempre. Per això, si afirma:

«Restaurar la llengua nostra
no és obra del cant tant sols;
sos bells llibres antics mostra
primer, si enaltir-la vols»³⁰

quan se li presenta ocasió, explica que cal evitar l'estil exageradament arcaïtzant amb l'estudi i el gust literari:

«L'imitar l'antic llenguatge necessita un art, una paciència y una imensa lectura per no caure en el pastitxo».³¹

VIII

A través de les pàgines anteriors hom pot observar bastants paral·lelismes entre les vides científiques, per dir-ho així, del lingüista Aguiló i del lingüista Fabra. Hom podria així mateix trobar-hi paral·lelismes en l'aspecte vital humà de tots dos renovadors. L'un i l'altre es debateren en un ambient emboirat de prevencions; l'un i l'altre lluitaren amb constància, sense estridència, amb fe; l'un i l'altre amb la cavallerositat que pot emmenar a la pacífica posterior convivència.

JOSEP M. CASAS I HOMS

Societat Catalana d'Estudis Històrics.

29. Pàg. 140.

30. *Fochs follets*, pàg. 142.

31. *Epist.*, 14.